

FRI-2B.312-1-L-04

ABOUT THE DIFFERENCE IN THE NOTIONS – “FACT FROM REALITY”, “NORMATIVE FACT” AND “LEGAL FACT” ²

Asst. Prof., Doroteya M. Dimova-Severinova, PhD

Department of Public Law, Faculty of Law

University of Ruse, Bulgaria

Tel.: 00359888795885

E-mail: ddimova@uni-ruse.bg

Asst. Prof. Ganka Ivanova, PhD

Department of Psychology, Faculty of Education, Social Sciences and Humanities,

Al Ain University, Abu Dhabi Campus,

Abu Dhabi, UAE

Phone: 00971505047082

E-mail: ganka.ivanova@aau.ac.ae

Abstract: *There is a controversy in the legal theory regarding the notion of “fact”. Essential to its understanding is the distinction between the notions of “normative fact”, “fact of reality” and “legal fact”. The current mixing of the mentioned concepts leads to difficulties in the understanding of fundamental theoretical notions. Legal practice, for its part, uses the terms permanently and relatively without contradictions.*

The present report has two purposes: to analyze the substantive characteristics of three two types of notions and to bring out the essential features of the fact from the reality, the normative fact and the legal fact.

Keywords: *fact from reality, normative fact, legal fact, understandings, perceptions*

ВЪВЕДЕНИЕ

Понятието "юридически факт" е фундаментално за правната теория и юридическата практика в континенталната правна система. Юридическите факти са основен елемент в механизма на правното регулиране. Поради това те са обект на научен анализ от множество теоретици на правото. Зад привидната яснота и еднозначност на понятието се открояват различни разбирания за неговия смисъл, както в общата теория на правото, така и в отделните отраслови науки. От друга страна се използват и сходни понятия: "факт от действителността", "правнорелевантен факт", "нормативен факт", което води до смесване на различните понятия и неправилната им употреба. Това налага да се очертаят признаците на отделните близки понятия и да се открият основните им белези – самостоятелен способ за характеризиране същността на изследваните явления.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Животът на човек е факт и битието е положено върху факти. Част от съществуващите и осъществявани факти са определени за правно значими. От латински език „factum“ означава нещо направено, сторено, свършено, обективизирано в действителността.

С понятието „факт“ се дава израз на идеята за достоверност на знанието за нещо, което съществува или се е случило. Фактът е централен елемент на човешкото знание, основано на опита и подлежащи на опитна проверка. Фактите от действителността съществуват в обективната реалност. Те съществуват извън нашето съзнание. Според философски речник обективната реалност е материалният свят във всичките му форми и проявления (Dictionary of

² Докладът е представен на пленарната сесия на 28 октомври 2022 с оригинално заглавие на български език: ЗА РАЗЛИКАТА В ПОНЯТИЯТА – "ФАКТ ОТ ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА", "НОРМАТИВЕН ФАКТ" И "ЮРИДИЧЕСКИ ФАКТ".

Philosophy, 1968). Реалността обхваща различните материални обекти, техните свойства, пространството, времето, движението, огромното разнообразие от различните обществени явления и актове. Всички те са факти от действителността. Те следва да са обективирани външно, в реалността. Обективността се свързва с принадлежността на различните факти към нея и се определя от тях.

Фактите от действителността са емпирични факти. Те са в основата на научните изследвания – на физиката, биологията, химията, социологията, на философията, на психологията, на правото etc. Науката ги установява, изучава и търси обяснения за тях. Фактите могат да бъдат природни явления, които подлежат на наблюдение, описание, измерване, систематизация, прогнозиране и пр. Такива факти са предмет на изследване на природните науки. От друга страна факти могат да бъдат и човешките индивидуални и колективни волеви действия и бездействия, които също са предмет на изучаване от хуманитарните и социалните науки.

Обективната действителност съществува независимо от човешкото съзнание. Тя се възприема и отразява от индивидуалното съзнание. В този смисъл фактите от действителността могат да бъдат възприети правилно и достоверно от човешката личност, но е възможно и неправилно, погрешно отражение от човешкото съзнание. Фактите, чувствата, мислите, възприятията на човека преминават през неговото съзнание, затова съзнанието е субективен образ на обективния мир.

Вярното отражение на фактите от действителността е основен проблем на психологията. Съзнанието е висока, свойствена само на човека форма на отражение на обективната действителност. То се определя от единството на психичните процеси, активно участващи в осмислянето от личността на обективния свят и своето собствено битие. Външната обективираност на множеството факти от действителността прави възможно разпознаването им от човешкото съзнание. Заради проявлението на определени съществени белези, които притежава само осъществения факт в действителността ние еднакво го възприемаме и същевременно успяваме да го разграничим и от други сходни на него факти.

Възприемането и отражението на релевантните факти в индивидуалното съзнание е и проблем на правната наука на реализирането и правоприлагането.

Самото право като регулатор на основни, битийни обществени отношения има характера на благо. Полезността му се корени в способността на правото да подрежда и поддържа тези отношения по повод блага, без които съ-съществуването би било невъзможно. Това обуславя неговата дълбока социална същност. Правото е изначално обвързано от определени факти на социалната реалност. Факти, относими към обмяна на блага в обществото. За да изпълнява своето предназначение правото е длъжно да ги отрази. От друга страна правото дешифрира „оправдаността и силата да имаш, да се разпореждаш, да претендираш, да получиш.“ (Mihailova, M.,2002).

Законодателят, наблюдавайки социалната действителност релевира едни и ирелевира други факти от действителността. По този начин той превръща в правнозначими определени модели на човешки действия/бездействия (в общия случай) и събития. Релевантността на фактите, тяхното релевиране за правото и тяхното ирелевиране не е абсолютно установено. То се определя от обществените условия, чрез действащото позитивно право. Така законодателят съгражда нормативния ред, като точно проектиран социален ред (Radev, D.,1997).

Нормативните факти са част от нормативния ред. Нормативният ред е структуриран от нормативни правни модели. Правните норми са един от трите нормативни правни модели, заедно с правните правила и правните положения (Dachev, L.,2019). Само правните норми се структурират като нормативен модел на връзка между правно определени условия и правно определени последици и връзки между тях. Дължимото поведение е положено в правните последици. Моделите на условията определят фактическия елемент на правната норма. Това са явления от действителността, които е възможно да се проявят и се проявяват реално. С тях се свързват положените правни последици.

В правната норма условията се полагат като нормативни факти. Различните факти придават различна причинност – да породят, да променят, да прекратят и пр. причинно

свързаните с тях правни последици. Условието се изразява с понятието „хипотеза“. В правната норма нормативните факти като условия са свързани с нормативни правни последици. Дължимото е положено в нормативните правни последици. Те се означават като Диспозитив на правната норма. Моделът на условията изразява каузалността на зависимост, на обвързаност, присъща на правната норма. Чрез него естествени и социални по своята природа явления – факти се определят като причина за правни последици. Тези факти са „*conditio sine qua non*“ (условие, без което не може), за да се породят последиците и обратно – възникването на фактите, неизбежно поражда положените правни последици.

Нормативните факти - условия са описаните отделни факти от действителността. В правната норма те са дадени като възможност, те са хипотетични, а не реално осъществени. Поради това е правилно те да се определят като нормативни факти. Фактите в хипотезата на правната норма са нормативни модели. Правните норми регулират масови, повтарящи се действия, постъпки, отношения, доколкото се поддават на типизация. Самите нормативни факти сочат условията по общ и абстрактен начин. Без конкретизация по време, място и предмет, без индивидуализация и персонификация. Правната материя се проявява в различните битиета на правото. Правната материя съществува обективно първо като позитивно право. Това са всички правни норми, положени в източниците на действащото право. Това проявление на правото, Ж. Сталев определя, като негово нормативно битие (Stalev, Zh.,1997). Нормите определят това, което трябва да стане, да се изпълни. То още не е факт от действителността. В този смисъл предписаното е в света не на съществуващото, а на дължимото. Същевременно правните норми са положени, включени в правни източници, в техните разпоредби, в техните предписания, които са реалност. В този смисъл правните норми съществуват като предписания, като разпоредби и изграждат нормативната реалност като съществуващо.

Правните предписания достигат до индивидуалното съзнание на своите адресати чрез позитивирането им и включването им в източници на правото. Източниците на правото Михайлина Михайлова определя като „контейнерът“ на правото. Правото се извлича от тях и преминава в индивидуалното съзнание, за да регулира поведението на правните субекти.

Правото е насочено към разума и волята на човек. Само човекът е способен да осмисля, да си поставя цели и да ги реализира. Като творение на разума – правото преминава от общото към индивидуалното съзнание. Правилата са насочени и съществуват в съзнанието само за хората, притежаващи съзнателна воля и само чрез тях е възможно реализирането им. Чрез спазването на установения ред се овладява хаосът, въвежда се сигурност и равна мяра в разпределителните отношения. Човек осмисля необходимостта, значимостта на реда. Той извършва или се въздържа от извършване на определени действия, защото осъзнава необходимостта от спазване на установените в обществото правила.

Правото урежда волеви обществени отношения. Поведението на правните субекти се насочва чрез въздействие върху тяхната индивидуална воля.

Правото съществува и като фактически осъществен правен ред. Юридическите факти са част от правния ред. Ж. Сталев определя това проявление на правото като неговото социално битие (Stalev, Zh.,1997). За първи път понятието „юридически факт“ е използвано от Ф.К. Савини в труда му „Система на съвременното римско право“.

Социалното битие на правото е в света на съществуващото, то е част от обществената действителност. От една страна социалното битие на правото се проявява чрез множеството разнообразни действия, чрез които правото се създава. От друга страна към социалното битие на правото спадат и огромното множество действия на правните субекти, с които се упражняват субективни права, изпълняват се правни задължения или се извършват правонарушения. Всяко едно действително проявление на нормативния ред /на нормативната реалност/ е конкретно фактическо правно явление.(Dachev, L.,2019) Така, юридическата практика е съвкупността от всички правни явления. Правното явление в този смисъл не е социален факт. То е правото в неговото действие, то не губи своя нормативен характер, а го представя в друго измерение, това е фактическото измерение на правото. Извън правото

остават социалните явления, социалните факти, които нямат нормативно основание в позитивното право.

Когато един действителен факт има признаците на нормативния модел, включен в хипотезата на правна норма, той е юридически факт и поражда съответните правни последици (Radev, D.,1997). **Така нормативните факти са част от нормативния ред, а юридическите факти са част от правния ред и имат значение при реализирането на правото.** От друга страна, тъй като това са все факти с правно значение, в теорията те се определят общо като юридически факти.

Горното обуславя защо Венелин Ганев назовава юридическите факти „реално съществуващи“ и ги определя като „факти, събития и обществени отношения, от предварителното проявление, на които правната норма поставя в зависимост пораждането и изпълнението на правните последици, придобиването, запазването, видоизменението и погасяването на права, указани от същата норма.” (Ganev, V.,1990) От своя страна Росен Ташев дефинира юридическия факт като: “Факт от действителността, установен в хипотезата на правна норма, който служи като критерий за преценка на житейски факти и като източник, за да се проявят субективните права и задължения, предвидени в същата норма”(Tashev, R.,2009). Същевременно Ташев подчертава, че „въпреки, че носят наименованието „факти“, юридическите факти, представляват част от нормативната действителност, а не от „фактическата действителност“. Те са всъщност „нормативни факти“.” Както правилно анализира Атанас Шопов бележитите теоретици са на различни становища по отношение на това дали юридическия факт е част от нормативната реалност – от състава на правна норма или е част от обективната действителност. Освен това Шопов основателно отбелязва, че е формирано и трето становище, според което юридическите факти имат двойствена природа и са едновременно част от фактите от действителността и част от структурата на правните норми (Shorov, A.,2011).

Практиката на съдилищата е категорична, че под понятието „юридически факт“ се разбира осъществен в действителността конкретен нормативен факт. От позицията на силогизма като логическа операция, прилаганият субект е установил проявлението от фактическа страна и го е съпоставил със съдържанието на хипотезата от конкретна правна норма, която е счел за относима в дадения казус. Чрез съпоставяне на признаците на проявения и нормативния факт е достигнал до извод за тъждество между двата факта. Извод – основание за приложение на конкретната норма спрямо подлежащия на разглеждане казус и съответните страни по него.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Методологичната позиция, представяща правото като явление с три измерения- правото като идеалност, като нормативна реалност и като правна действителност, предлага разбиране за дефинирането на трите различни понятия - факт от действителността, нормативен факт и юридически факт.

Факт от действителността е всеки емпиричен факт от обективната реалност. Такъв факт законодателят може да е релевирал, но може и да не му е отдал правно значение.

Нормативен е всеки факт от нормативната реалност. Той е предвиден в хипотезата на конкретна правна норма чрез общи и абстрактни признаци. Този факт реално съществува в позитивното право, но не се е осъществил в социалната действителност.

Юридически факт е реализиран в социалната действителност нормативен факт. Той е осъществен от конкретен субект и е обективиран в конкретно момент и на определено място. С проявлението си той е „отключил“ предвидените правни последици.

И фактите от действителността и нормативните и юридическите факти се възприемат от индивидуалното съзнание. Фактите от действителността и юридическите факти възприемаме с проявлението им, поради обективните признаци, които манифестират. Обективните признаци правят възможно идентифицирането от човешкият разсъдък на юридическия факт като род и вид, но и диференцират този факт, отделят го и го разграничават от всички останали.

Всеки юридически факт е уникален. Той притежава особени белези, които го отличават от другите юридически факти от същия вид. Същевременно той притежава и утвърждава с проявлението си общите и абстрактни признаци на нормативния факт. За да изведе заключението си във всяко производство по прилагане на правото съдът съпоставя определеността на понятието дадено в нормативния факт неговата рефлексия – проявлението му. На основата на обективното съдържание – единство от общи, особени и единични признаци, отразени в отделното явление като факт, той извежда аргумент за съответствие на казуса с нормата. Това заключение се мотивира в процеса по юридическа аргументация в акта по прилагане.

REFERENCES

- Boichev, G. 2009. The legal institutionalism. Methodology of jurisprudence. Sofia: University publishing house "St. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие:** Бойчев, Г. 2009. Правният институционализъм. Методология на юриспруденцията, София, Унивеситетско издателство „Св. Климент Охридски“).
- Ganev, V., 1990. General theory of Law. Part I, Sofia, University publishing house "St. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие:** Ганев, В. 1990. Обща теория на правото. Част I, София, Унивеситетско издателство „Св. Климент Охридски“).
- Dachev, L. 2019. Course of lectures on General theory of Law. Sofia (**Оригинално заглавие:** Дачев, Л. 2019. Курс лекции по Обща теория на правото. София).
- Dictionary of Philosophy. 1968. Moscow (**Оригинално заглавие:** Философски речник. 1968. Москва)
- Kolev, T. 2015. Law Theory. Sofia, University publishing house "St. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие:** Колев, Т. 2015. Теория на правото. София, Унивеситетско издателство „Св. Климент Охридски“)
- Mather, L. 2011. Law and society, The Oxford handbook of political science, Oxford University Press, Oxford, 2-15
- Mihailova, M. 2002. Theory of law. Sofia, Feneya publishers (**Оригинално заглавие:** Михайлова, М. 2002. Теория на правото. София, Издателство „Феней“).
- Tarman, B. 2017. Editorial: The Future of Social Sciences. Research In Social Sciences And Technology, <https://ssrn.com/abstract=3053352>
- Tashev, R. 2007. General legal theory. Sofia: Sibi (**Оригинално заглавие:** Ташев, Р., 2007. Обща теория на правото. София: Издателство „Сиби“)
- Radev, D. 2020. Legal reality and legal order. Sofia, Vusy publishers (**Оригинално заглавие:** Радев, Д. 2020. Правна действителност и правен ред. София, Издателство „Вуси“).
- Radev, D. 1997. General theory of Law, Sofia, Lik publishers (**Оригинално заглавие:** Радев, Д. 1997. Обща теория на правото. Издателство „Лик“).
- Sunstein, Cass R., 1996, Social Norms and Social Roles, Columbia Law Review 96: 903-68
- Stalev, Zh. 1997, The Normative Force of the Factual, Sofia, University publishing house "St. Kliment Ohridski" (**Оригинално заглавие:** Сталев, Ж. 1997. Нормативната сила на фактическото. София, Унивеситетско издателство „Св. Климент Охридски“) 11-129
- Shopov, A. 2011. The notion of "Legal fact". Sofia, Paper presented at the Conference "Prof. M. Andreev's 100th years of Birthday" Sofia (**Оригинално заглавие:** Шопов, А., 2011. Понятие за юридически факт. Научен доклад, представен на конференцията "100 години от рождението на проф. М. Андреев" София)

The report signifies the results of the activities of project No. 2022-UF-01, financed by the Scientific Research Fund of the University of Ruse.